

Buddhist Ethics in The Cūḷadhammasamādhāna Sutta

Katreeya Saengsai^{1*}

¹Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand

*Corresponding author. E-mail: ben_lowz@hotmail.com

ABSTRACT

The purpose of this article is to present the principles of Buddhist ethics that appear in the Chuladhamma Samadana Sutta. The results of the study found that Buddhist ethics is a subject that deals with the principles of good behavior in Buddhism. Basic Buddhist ethics include the five precepts and the five principles. Mid-level Buddhist ethics include the 38 auspicious precepts, the 8 precepts, and the 10 meritorious actions so that everyone can practice training and refine themselves to have higher morality and high levels Buddhist ethics, namely the Eightfold Path, is an ethics for developing oneself as a noble person. and criteria for judging the goodness of Buddhist ethics Become the main principle in life Chuladhamma Samadana Sutta originates from the time when the Lord Buddha gave a lecture to monks at Savatthi. The style of the Sutta is a rhetorical style of asking and answering. And there are metaphors involved. The content of the sutta describes four kinds of human practice: (1) having an opinion (view) on present happiness (kāma) and being stuck in all sensual objects. It will result in suffering in all situations. Because lust is the cause There will be suffering in one's own destiny. (2) The practice of holding on to hardship. Torture yourself in the present (3) Practice by a person who has normal lust, anger, and delusion, has some joy and some sorrow, and practices pure and complete chastity, will be reborn in the heavenly world, and (4) That person's practice. Secluded from sensual desires and all evil qualities. and attained the First Jhana where there is thought, thought, joy, and happiness arising from solitude. There is a state of mind that is one. There is only joy and happiness that arises from concentration, attaining the Third Jhana, attaining the Fourth Jhana. after death will be born in the heavenly world, an analysis of the principles of Buddhist ethics that appear in the Chuladhamma Samadana Sutta. The Buddha encouraged one to practice oneself. By quitting sex or becoming a monk to practice approaching the truth in life and the possibility of samsara. and to extinguish samsara and training the mind to be confident and believe in following in order to reach the attainment of various dharmas.

Keywords: Buddhist Ethics, Chuladhamma Samadana Sutta, Buddhism

รับบทความ: 19 มกราคม 2566; แก้ไขบทความ: 25 เมษายน 2566; ตอรับตีพิมพ์: 25 มิถุนายน 2566

Received 19 January 2023; Revised 25 April 2023; Accepted 25 June 2023

หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในจุฬามมสมาทานสูตร

แคทรียา แสงใส^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: ben_lowz@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในจุฬามมสมาทานสูตร ผลการศึกษาพบว่า พุทธจริยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยหลักการประพฤติความดีในทางพุทธศาสนา พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น ได้แก่ เบญจศีลและเบญจธรรม พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง ได้แก่ มงคล 38 ศีล 8 และกุศลกรรม 10 เพื่อให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติอบรมขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น และพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง ได้แก่ มรรค 8 เป็นจริยธรรมเพื่อพัฒนาตนเป็นอริยบุคคล และเกณฑ์การตัดสินความดีของพุทธจริยศาสตร์ มาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต จุฬามมสมาทานสูตรมีความเป็นมาจากการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโปรดภิกษุ ณ กรุงสาวัตถี ลักษณะของพระสูตรเป็นลักษณะการบรรยายแบบโวหารถามเอง-ตอบเอง และมีอุปมาอุปไมยประกอบ เนื้อหาของสูตรกล่าวถึงการปฏิบัติของบุคคล 4 อย่าง ได้แก่ (1) การมีความเห็น(ทิฐิ) ความสุขในปัจจุบัน(กาม) และติดอยู่ในกามทั้งหลาย ย่อมส่งผลถึงความเดือดร้อนในทุกคติ เพราะกามเป็นเหตุ ย่อมมีทุกข์ในวิบากของตน (2) การปฏิบัติแบบยึดถือเอาความลำบาก ทรมานตนเองในปัจจุบัน ย่อมส่งผลถึงทุกข์เป็นวิบากในอนาคต (3) การปฏิบัติโดยบุคคลผู้มีราคะ โทสะ โมหะ กล้าเป็นปกติ มีโสมนัสบ้าง โทมนัสบ้าง แล้วประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ย่อมไปเกิดเป็นสุคติในโลกสวรรค์ และ (4) การปฏิบัติของบุคคลนั้นสังกัดออกจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย และบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ มีภาวะจิตที่เป็นหนึ่งผุดขึ้น มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ บรรลุตติยฌาน บรรลุจตุตถฌานอยู่ หลังจากตายไปแล้ว ย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์ การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในจุฬามมสมาทานสูตร พระพุทธองค์ทรงสนับสนุนให้ปฏิบัติตน ด้วยการออกจากกามหรือออกบวช เพื่อปฏิบัติเข้าหาความจริงในชีวิตและความเป็นไปในสังสารวัฏ และเพื่อดับซึ่งสังสารวัฏ และการฝึกจิตให้ตั้งมั่น และเชื่อมั่นในการปฏิบัติตามเพื่อให้เข้าถึงการบรรลุธรรมต่างๆ

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์, จุฬามมสมาทานสูตร, พระพุทธศาสนา

© 2023 BRJ: Bodhisastra Review Journal

บทนำ

พระพุทธศาสนา ถือเป็นศาสนาที่สูงส่งด้วยหลักธรรม กล่าวคือ ผู้ใดปฏิบัติธรรมผู้นั้นย่อมมีความสุข ส่วนจะมีความสุขระดับใดนั้น ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของแต่ละบุคคล ดังนั้น การศึกษาพระพุทธศาสนาจึงเป็นการศึกษาเพื่อถึงความหลุดพ้น หมายความว่าเริ่มต้นด้วยการศึกษาปริยัติให้รู้หลักการสำคัญจนเข้าใจแล้วจึงลงมือปฏิบัติ คือ ทดลองปฏิบัติตามทฤษฎีที่เรียนมา และการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริงแบบรู้แจ้งแทงตลอด จนสามารถเข้าถึงความหลุดพ้น คือ พระนิพพาน เรียกว่า รู้แล้วละและปล่อยวาง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงมิใช่ไว้เพื่อศึกษาหรือตอบสนองความต้องการเพียงเพื่ออยากรู้เท่านั้น แต่เป็นการศึกษาเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้มีชีวิตที่ดีมีสุขแบบครองเรือนไปจนถึงสุขแบบพ้นจากเรือนและโลกจึงสอดคล้องกับแนวคิดจริยศาสตร์อย่างลงตัว เพราะ จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าแนวความคิดทางอุดมคติของชีวิตหรือความดีของชีวิต (Supreme good) เพื่อจะขึ้นให้ถึงความจริงอันสูงสุด จริยศาสตร์จึงเป็นปรัชญาที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิต เป็นหลักเกณฑ์การตัดสินพฤติกรรมของมนุษย์ว่าอย่างไรถูกไม่ถูก ดี ไม่ดี ควร ไม่ควร และนำมาพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพคุณค่าทางศีลธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2540) ปราชญ์สมัยใหม่ได้ค้นหาลึก จริยศาสตร์ที่ปรากฏใน

พระไตรปิฎกโดยอาศัยกรอบแนวความคิดแบบแนวตะวันตกเป็นการค้นคว้าเทียบเคียง เพื่อปรับประยุกต์กับ ทฤษฎีแนวพุทธในสังคมปัจจุบันให้สำเร็จเป็นรูปธรรม ซึ่งจัดว่าเป็นการบูรณาการทางแนวความคิดการประพจน์ ปฏิบัติของคนทั้งหลายนั้น อาจมีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ตามสถานะของตนเอง หรือตามหลักคำสอนของบุคคล นั้นที่ได้รับมาประพจน์ปฏิบัติ แต่ในการปฏิบัติที่ย่อมขึ้นอยู่กับความเข้าใจในส่วนของความเป็นอยู่ในปัจจุบันหรือ อนาคตที่จะส่งผลจากการปฏิบัติไปแล้ว เพราะเมื่อปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามหลักของความจริงในชีวิต ก็จะทำให้ เกิดผลเสียหายต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งที่อยู่ในภพปัจจุบันและผลในอนาคตต่อไป

ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมที่จะรับมาปฏิบัติตามโดยมีเหตุผลตามความเป็นจริงที่ปรากฏใน พระสูตรต้นตอปิฎก ว่า จูฬัมมสมาทานสูตรซึ่งเป็นพระสูตรที่กล่าวด้วยการสมาทานธรรมทั้ง 4 อย่าง คือ 1. การ สมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นผลในอนาคต 2. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบันและมีทุกข์เป็น ผลในอนาคต 3. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นผลในอนาคต 4. การสมาทานธรรมที่มีสุขใน ปัจจุบันแต่มีสุขเป็นผลในอนาคต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 12/144)

โดยพระสูตรนี้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องของการรับเอาธรรมมาปฏิบัติทั้ง 4 อย่าง ที่เกี่ยวกับของความเป็นอยู่ใน บุคคลที่อยู่ในโลก เพราะใจความสำคัญนั้นจะเน้นเกี่ยวกับการปฏิบัติที่ถูกต้องหรือปฏิบัติตามความเป็นจริง จะเห็น ได้จากการการปฏิบัตินั้นจะแยกแยะข้อปฏิบัติ ซึ่งการปฏิบัติในแต่ละข้อนั้นจะมีผลในปัจจุบันต่างกัน และมีผลใน อนาคตต่างกัน เช่น การปฏิบัติสุขในปัจจุบันแต่มีทุกข์เป็นผลในอนาคต เพราะในปัจจุบันนั้นยึดเอาความสุขใน ปัจจุบัน โดยยึดหลักปฏิบัติแบบมัวสุมหลงกามคุณทั้งหลายในโลก จะเห็นได้ว่าความสุขนั้นเกิดเฉพาะการเสพทาง กายเท่านั้น แต่ยังส่งผลถึงจิตใจที่ติดกิเลสที่ข้องในใจ ย่อมมีผลในอนาคตคือ เมื่อตายไปก็ไปเกิดในอบาย (พระ ธรรมกิตติวงศ์, 2551) คือ ความเสื่อมหรือความหายนะ เป็นต้น ย่อมเป็นการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง ในทาง พระพุทธศาสนาถือว่า เป็นการปฏิบัติแบบหย่อนยานหรือกามสุขัลลิกานุโยคคือ การประกอบตนให้พัวพัน หมกมุ่นอยู่ในกามสุข ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่มีที่สิ้นสุดต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดตลอด กาล (พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553)

ในจูฬัมมสมาทานสูตรนี้ ยังกล่าวถึงหลักการทางจริยศาสตร์ที่สามารถนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนิน ชีวิตให้ถูกต้องตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นผลใน อนาคต และการสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นผลในอนาคต เพราะจะเข้าหลักในส่วนของทางสาย กลาง คือหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือ การปฏิบัติทางสายกลาง ไม่หย่อนเกินไปและไม่ตึงเกินไป ในพระไตรปิฎกยัง กล่าวอีกว่า หลักทางสายกลาง คือ มรรคมีองค์ 8 หรือทางอันประเสริฐมีองค์แปดประการ หมายถึง ธรรมอันเป็น เครื่องประกอบของธรรมที่เป็นเหตุแห่งการฆ่ากิเลสและเข้าถึงพระนิพพาน ได้แก่ องค์มรรค 8 โดยเฉพาะๆ (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2528) มรรค 8 ประการนี้ คือธรรมชาติที่เป็นผู้เดินทางไปสู่พระนิพพาน (พระครู สังวรสมาธิวัตร (ประเดิม โทณโล), 2522) ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในจูฬัมม สมาทานสูตร ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

หลักพุทธจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธจริยศาสตร์เป็นหลักในการดำเนินชีวิตตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา จริยศาสตร์มีความสัมพันธ์ อย่างใกล้ชิดกับญาณวิทยา นั่นก็คือความสมบูรณ์ทางจริยะและความรู้มีความจำเป็นต่อกันและกัน ในอัครคณูญ สูตร แสดงว่า ในหมู่เทวดาและมนุษย์ ผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ (วิชา) และความประพฤติ (จรณะ) เป็นผู้ประเสริฐ สุด (วิชาจรณสมปนโน โส เสฏโฐ เทวมานุเส) ดังนั้นทั้งความสมบูรณ์ทางจริยะและความรู้จึงเป็นสองด้านของ ความสมบูรณ์ที่แยกกันไม่ได้

นอกจากนั้น จริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนายังสัมพันธ์กับปรัชญาสังคม (Social Philosophy) ด้วย นั่น ก็คือการพยายามตอบปัญหาที่ว่าเราควรทำอะไร ปัญหานี้เป็นทั้งเรื่องส่วนบุคคลและเรื่องของสังคม คำตอบ

สำหรับปัญหานี้ก็เกี่ยวโยงไปถึงปัญหาที่ว่า เป้าหมายของชีวิตควรจะเป็นอย่างไรหรือว่าเป็นอะไร และปัญหาที่ว่า เพื่อแก้ไขตนเองให้ดีขึ้น เพื่อการรู้แจ้งตนเองและเพื่อบรรลุถึงความดีสูงสุด เราจะต้องปฏิบัติอย่างไร นี่เป็นปัญหาส่วนบุคคล แต่ก็มีปัญหาเกี่ยวกับสังคมด้วย นั่นก็คือเราควรทำอะไรเพื่อความดีของสังคมหรือเพื่อประโยชน์สุขของมนุษยชาติ แต่ปัญหาทั้งสองนี้ คือปัญหาส่วนบุคคลกับส่วนสังคมก็เกี่ยวข้องกัน

1. พื้นฐานความดีในหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเบื้องต้น คือ เบญจศีล หรือศีล 5

ความประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ รักษากาย วาจา และใจให้เรียบร้อยการรักษากายกตริระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่วการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความมีระเบียบและเบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม คือคุณธรรม 5, ธรรมอันดีงามห้าอย่าง, คุณธรรมห้าประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีลผู้รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจ ได้แก่ ความเมตตาและกรุณา (ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุข ความเจริญและความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์) คู่กับศีลข้อที่ 1 (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2551)

สัมมาอาชีวะ (การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริตหรือการเว้นมิจฉ้อโกง อันได้แก่ การเลี้ยงชีพไม่ชอบ คือ การแสวงหาปัจจัยมาบริโภคที่มีชอบ คือการโกงหรือหลอกลวงเว้นการประจบสอพลอ การบีบบังคับขู่เข็ญและการต่อลาภด้วยลาภหรือก็คือการแสวงหาลาภโดยไม่ประกอบด้วยความเพียร) คู่กับศีลข้อที่ 2 กามสังวร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 :24/176/216-221) (ความสังวรในกาม, ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงใหลในรูปเสียงกลิ่นรสและสัมผัส) คู่กับศีลข้อที่ 3 สัจจะ (ความซื่อตรง ความจริงใจ พูดจริง ทำจริง มีความซื่อตรง มีความตั้งใจอย่างมุ่งมั่นในสิ่งที่ตนปรารถนาสะสมความดีอย่างพิเศษเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างสูงสุด) คู่กับศีลข้อที่ 4 สติสัมปชัญญะ (ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้สีกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรรทำะวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท) คู่กับศีลข้อที่ 4 สติสัมปชัญญะ (ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้สีกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรรทำ ะวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท) คู่กับศีลข้อที่ 5 บุคคลจะเชื่อหรือยึดถือปฏิบัติตามก็เป็นเรื่องของความสมัครใจนักจริยศาสตร์จึงเปรียบเทียบสถานูปนิกผู้ออกแบบความประพฤติของมนุษย์ ส่วนศาสนาเปรียบเทียบนิเวศหรือนายช่างที่นำเอาแบบแปลนผลงานของสถาปนิกไปก่อสร้างอาคาร ดังนั้นจริยศาสตร์จึงมีขอบข่ายกว้างขวาง ครอบคลุมความประพฤติของมนุษย์ทั้งโลก ส่วนศาสนาศีลธรรมมีความหมายแคบกว่าเจาะจงแคบลงไปคือ นำเอาพุทธจริยศาสตร์ที่สังคมเห็นชอบด้วยไปใช้บังคับให้ปฏิบัติตามในลักษณะที่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ทำให้เกิดคุณธรรมตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงขั้นสูงสุดทำให้เกิดมงคลชีวิต 38 ประการ

2. พื้นฐานความดีระดับกลางหลักมงคล 38 ประการ

พื้นฐานความดีระดับกลางหลักมงคล 38 ประการ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 25/6/3-8) ที่ปรากฏในจริยศาสตร์ การปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิต เป็นเหตุนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้า เพราะผู้ปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิต จะเป็นผู้ที่หลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อมทั้งหลาย และทำความดีทั้งทางกาย วาจา ใจ ทั้งระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง ทำให้เกิดสติปัญญา อันเป็นเครื่องทำลายอุปสรรคชีวิต และบาปต่างๆ จึงส่งผลเป็นความเจริญก้าวหน้า ทั้งชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อไป จนถึงขั้นบรรลุสูงสุด ดับกิเลสได้มงคลชีวิตจึงเป็นเหตุแห่งความเจริญก้าวหน้า 3 ระดับดังนี้

มงคลระดับต้น การสร้างพฤติกรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่แสดงออกมาโดยภาพรวม คือการบูชาผู้ควรบูชา อยู่ในประเทศอันสมควร เคยทำบุญไว้ในชาติก่อน มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ ไม่อาฆาตที่จะทำความดี รู้จักการพึ่งพาอาศัยกันและไม่ละโมภอยากได้ของผู้อื่น คนทุกคนย่อมมีคุณค่าในตัวเอง มีความสามัคคีรู้จักการให้อภัยและให้ออกาสผู้อื่น รู้จักแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซื่อสัตย์ ไม่แย่งของผู้อื่น รู้จักหน้าที่ของตน รู้จักการอดออม มีความจริงใจรักมั่นในสัญญา การรู้จักทำความดีเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น มีมารยาทที่ดี ไม่มีอะไรที่จะยับยั้งการเกิดแก่เจ็บตายซึ่งเป็นสัจธรรมของชีวิต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 :25/6/3)

มงคลระดับกลาง มงคลระดับกลางเป็นมงคลปฏิบัติเพื่อยกระดับความเจริญก้าวหน้าในชีวิตของผู้ที่ยึดถือตามหลักชีวิตอันมนุษย์พึงแสวงหาในการดำเนินชีวิตรู้จักตั้งตนไว้ชอบ เป็นผู้ศึกษารู้อริยธรรม การเป็นผู้สวดรับฟังมาก มีระเบียบวินัยดี รู้จักพูดจาเป็นสุภาพ รักษารักษา การงานไม่อาภูล การงานไม่มีโทษ สงเคราะห์ญาติ ไม่ดื่มน้ำเมา เป็นคนมีความเคารพ อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นคนอ่านหนังสือง่าย ไม่ประมาทในธรรม พึงธรรมตามกาล มีความอดทน สนทนธรรมตามกาล ได้เห็นสมณะ ทั้งหมดนี้เป็นหลักธรรมที่ทำให้เข้าถึงความสุขความเจริญก้าวหน้า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 :5/121)

มงคลระดับสูง การปฏิบัติตนในระดับสูงคือประพฤติธรรมสันโดษ สร้างตบะ สร้างความเพียร ประพฤติพรหมจรรย์ เห็นความจริงคืออริยสัจ 4 การทำพระนิพพาน จิตไม่หวั่นไหว ไม่เศร้าโศก ปราศจากอริสัจกิเลส จิตเข้าสู่ความเกษม ปราศจากอกุศลมูลทั้งปวง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 :25/6/8)มงคลทั้ง 3 ระดับเป็นหลักจริยธรรมสำหรับการดำรงชีวิตเพื่อให้ชีวิตประสบความสำเร็จก้าวหน้า ซึ่งมงคลด้านต่างๆในมงคล 38 ประการได้แก่ เรื่อง ทาน ศีล ความกตัญญู ความมีวินัย เรื่องการปฏิบัติหน้าที่ระหว่างบุคคลต่างๆ ที่ดำเนินไปด้วยความถูกต้อง จัดว่าเป็นหลักจริยธรรมที่จำเป็นและสำคัญมากที่ทำให้ผู้ปฏิบัติจะได้มีกำลังในการปฏิบัติตามมงคลชีวิตจากระดับต้นจนถึงระดับสูง

3. ความดีระดับสูง

ความดีระดับสูง หมายถึง การพัฒนาชีวิตเพื่อให้ประสบความสำเร็จเป็นคนสมบูรณ์ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ไตรสิกขา จึงจัดอยู่ใน มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) คือ ควรทำให้เกิดมีขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิต ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา 3 อย่าง คือ อธิสัสสิกขา สิกขา คือ การฝึกฝนศึกษาในด้านความประพฤติทางกาย วาจา และอาชีพ ให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล อธิจิตตสิกขา สิกขา คือการฝึกฝนศึกษาด้านสมาธิ หรือพัฒนาจิตใจให้เจริญได้ที่ อธิปัญญาสิกขา สิกขา คือการฝึกฝนศึกษาในปัญญาสูงขึ้นไป ให้รู้คิดเข้าใจมองเห็นตามเป็นจริง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 20/8-9/51-52)

ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการปฏิบัติ หรือ กระบวนการพัฒนา 3 ด้านคือ ศีล เป็นหลักการพัฒนาระดับความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม สมาธิเป็นหลักการพัฒนาจิตใจให้มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำการใดๆ ปัญญา เป็นหลักการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ รู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่เป็น และสามารถแยกแยะวิเคราะห์สืบหาสาเหตุของสิ่งทั้งหลายได้ชัดเจน ไตรสิกขาคือเป็นกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการบุคคลย่อมกระทำทางกาย วาจา และใจ การกระทำที่ปราศจากเจตนาไม่จัดว่าเป็นการกระทำดีหรือชั่วแต่อย่างใดการกระทำที่ดีนั้นคือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดีที่ประกอบด้วยกุศลมูลหรือรากเหง้าแห่งความดีเพราะว่าคุณธรรม คือ คุณสมบัติของคนดี เช่น ความกล้าหาญความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ซึ่งฝังรากลึกภายในจิตใจจนเป็นลักษณะนิสัย ได้แก่ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลงผิด จากธรรมนองครองธรรม กันต่อไป ตามแนวพุทธจริยศาสตร์นั้น ให้ถือเจตนาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินว่า การกระทำใด ดี หรือชั่ว ถูก หรือผิด เพราะการกระทำทั้งหมดของมนุษย์มีเจตนาเป็นตัวคอยบังคับ เพราะฉะนั้นเจตนาจึงเป็นตัวแท้ของกรรม"บุคคลคิดแล้วจึงกระทำ กรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 20/8-9/51-52)

พระพุทธศาสนาถือว่า การกระทำที่ถูกต้องและผิคนั้นจะต้องเป็นการ กระทำที่เป็นไปอย่างเสรี แต่เป็นเสรีภาพที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับกฎของเหตุผล ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา มีเงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การกระทำที่ถูกแตกต่างจากการกระทำที่ผิด นั่นคือแรงจูงใจและความตั้งใจหรือเจตนาที่บุคคลมีต่อการกระทำนั้นๆ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 20/8-9/51-52) ในข้อความข้างต้นที่กล่าวมาความดีและความชั่วในพุทธปรัชญาเถรวาทคือการประพฤติที่ประกอบไปด้วยศีลธรรมและจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นให้มนุษย์ในสังคมได้ประพฤติปฏิบัติชอบและทำตนให้เป็นคนดีโดยยึดหลักศีลธรรมทางศาสนาเป็นกรอบ

ในการปฏิบัติ พุทธจริยศาสตร์คือหลักการประพฤติปฏิบัติร่วมกันของมนุษย์ในสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ ตัวเราเอง และผู้อื่น

ความดีและความชั่วในปรัชญาเถรวาท ความดีและความชั่วในที่นี้ หมายความว่า การไม่เบียดเบียนตัวเอง และไม่เบียดเบียนคนอื่น หรือสิ่งอื่นที่อยู่รอบตัวเรา ถ้าจะให้อธิบาย ที่ว่าไม่เบียดตัวเองก็คือการทำใจให้สดใส เบิกบาน มีความสุข อิงตามหลักพุทธศาสนา คิดดี พูดดี ทำดี ส่วนการไม่เบียดเบียนคนอื่น ก็คือ คำพูดและการกระทำของเราต้องไม่ไปกระทบหรือทำร้ายคนอื่น หรือให้กระทบน้อยที่สุด นอกจากนั้นยังสามารถเป็นที่พึ่งพาให้เค้าได้อยู่อย่างเป็นสุข เรียกว่าง่าย ๆ ก็คือ "อยู่ให้ตัวเองมีความสุขในขณะที่เดียวกันก็ช่วยคนอื่นด้วย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้หมายของคำว่า ไว้อย่างชัดเจนว่า "คุณธรรม" หมายถึง ธรรมที่เป็นคุณ ความดีงาม สภาพที่เกื้อกูลกันส่วนคำว่า "จริยธรรม" หมายถึง หลักความประพฤติ หลักในการดำเนินชีวิต หรือความประพฤติอันประเสริฐ หรือการดำเนินชีวิตอันประเสริฐความดีและความชั่วจึงอยู่ในพื้นฐานหลักพุทธธรรมเหล่านี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551)

สรุปได้ว่า พุทธจริยศาสตร์ คือ วิชาที่ว่าด้วยหลักการประพฤติความดีในทางพุทธศาสนา หลักพุทธจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นประกอบไปด้วย ความรู้เกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐานคือการนำเอาหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้น ได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม 5 ประการ และทศ 6 พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง เพื่อให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติอบรมขัดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมสูงขึ้น หลักธรรม คือ ศีล 8 หรือ อัฐศีล กุศลกรรมบถ 10 และ พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง เป็นจริยธรรมเพื่อพัฒนาตนเป็นอริยบุคคลหลักธรรม คือ มรรค 8 เกณฑ์การตัดสินความดีของพุทธจริยศาสตร์ ใช้เกณฑ์ตามหลักอภิปไตย 3 มาเป็นการดำเนินชีวิต เป็นกระจกเงาคอยส่องดูถึงพฤติกรรมว่า การกระทำใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร

จุฬารัมมสมาทานสูตร

1. ภาคอุเทศ

รูปแบบของจุฬารัมมสมาทานนั้น พระสูตรนี้จัดอยู่ในประเภท ปรัชมาสยะ รูปแบบนั้นเป็นการบรรยายโวหารแบบถามเอง – ตอบเอง และมีอุปมาอุปไมยประกอบ ใจความสำคัญ การสมาทานธรรม 4 แบบ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

- 1) การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นผลในอนาคต
- 2) การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบันและมีทุกข์เป็นผลในอนาคต
- 3) การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นผลในอนาคต
- 4) การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นผลในอนาคต

ในภาคอุเทศนี้ ถือเป็นใจความสำคัญของพระสูตร โดยแยกแยะในแต่ละข้อหรือประเด็นจากการสมาทานหรือรับเอามาปฏิบัติ 4 แบบ พร้อมทั้งแต่ละแบบนั้นมีผลเป็นอย่างไรในอนาคต

2. ภาคนิเทศ

แบบที่ 1 การปฏิบัติของพวกสมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติตามลัทธิที่ถือว่า "โทษในกามไม่มี" จึงบำรุงบำเรอตนด้วยกามกับปริพาชกาสาว ๆ ไม่สนใจหลักธรรมคำสอนให้ละกามเพราะเห็นภัยของกาม พวกนี้หลังจากตายไปแล้ว ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก

แบบที่ 2 การปฏิบัติของพวกอเจลล(นักบวชเปลือย) ผู้ถือวัตรต่างๆ เช่น ไม่ไปรับอาหารที่เขาเชิญให้ไปรับ ไม่หยุดรับอาหารที่เขาขอให้หยุดรับ ไม่รับอาหารที่เขาแบ่งให้ ไม่รับอาหารที่ทำเจาจง พวกนี้จึงมีความเป็นอยู่ที่ทรามานมีทุกข์มาก หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก

แบบที่ 3 การปฏิบัติของบุคคลบางคนผู้มีระคะจัดโดยปกติ จึงได้รับทุกข์โทมนัสอันเกิดจากราคะจัดนั้นเนื่องๆ บุคคลบางคนผู้มีโทสะจัดเป็นปกติจึงได้รับทุกข์โทมนัสอันเกิดจากโทสะจัดเนื่องๆ บุคคลบางคนผู้มีโมหะ

จัดเป็นปกติจึงได้รับทุกข์โทมนัสอันเกิดจากโมหะจัดเนื่องๆ บุคคลดังกล่าวนี้ ถูกโทมนัสครอบงำประพฤติพรหมจรรย์ทั้งๆ ที่ร้องให้น้ำตานองหน้า (เช่น ศิษย์ที่ถูกอาจารย์บังคับ หรือทำโทษให้ปฏิบัติธรรม) จึงประพฤติพรหมจรรย์จนบริสุทธิ์บริบูรณ์หลังจากตายแล้ว เขาไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

แบบที่ 4 การปฏิบัติของบุคคลบางคนผู้ไม่มีราคะจัดโดยปกติ ผู้ไม่มีโทสะจัดปกติ ผู้ไม่มีโมหะโดยปกติ จึงไม่ได้รับทุกข์โทมนัสอันเกิดจากกิเลสเหล่านี้เนื่องๆ บุคคลดังกล่าว สังกตจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ตามลำดับ หลังจากตายแล้ว เขาไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สรุปได้ว่า เนื้อหาของจุฬธัมมสมาทานสูตร เป็นการสมาทานธรรม คือ การรับเอามาปฏิบัติตามที่ตนนั้นนับถือหรือยึดถือ ซึ่งหมายถึงคติที่ยึดกันมาปฏิบัติ ส่วนที่มาของจุฬธัมมสมาทานสูตรนั้น พระพุทธเจ้าได้แสดงแก่ภิกษุ การสมาทานธรรมมี 4 แบบ คือ

1. การสมาทานที่มีสุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นผลในอนาคต
2. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบันและมีทุกข์เป็นผลในอนาคต
3. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นผลในอนาคต
4. การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบันและมีสุขเป็นผลในอนาคต

โดยแบบที่ 1 นั้นเป็นการปฏิบัติแบบหย่อนยานลุ่มหลงในกามคุณ และแบบที่ 2 นั้น เป็นการทรมาณตนเอง หรือทำตนเองให้ลำบาก แบบ 3 และแบบที่ 4 เป็นการปฏิบัติแบบพระพุทธศาสนา แบบทางสายกลาง ไม่หย่อนและไม่ตึงเกินไป เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เนื้อหาของจุฬธัมมสมาทานสูตร การปฏิบัติของบุคคล 4 อย่างด้วย (1) การมีความเห็น (ทิฐิ) ความสุขในปัจจุบัน (กาม) และติดอยู่ในกามทั้งหลาย ย่อมส่งผลถึงความเดือดร้อนในทุกคติ เพราะกามเป็นเหตุ ย่อมมีทุกข์ในวิบากของตน (2) การปฏิบัติแบบยึดถือเอาความลำบาก ทรมาณตนเองในปัจจุบัน ย่อมส่งผลถึงทุกข์เป็นวิบากในอนาคต (3) การปฏิบัติโดยบุคคลผู้มีราคะ โทสะ โมหะ กล่าวเป็นปกติ มีโสมนัสบ้าง โทมนัสบ้าง แล้วประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ย่อมไปเกิดเป็นสุคติในโลกสวรรค์ และ (4) การปฏิบัติของบุคคลนั้นสังตออกจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย และบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ มีภาวะจิตที่เป็นหนึ่งผุดขึ้น มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ บรรลุตติยฌาน บรรลุจตุตถฌานอยู่ หลังจากตายไปแล้ว ย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์

วิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในจุฬธัมมสมาทานสูตร

หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในจุฬธัมมสมาทานสูตร นั้นพบว่า กามสุขขัลลิกานุโยค คือ การปฏิบัติแบบลุ่มหลงกามคุณต่างๆ หรือติดอยู่ด้วยกิเลสทั้งหลาย ย่อมจะทำให้เศร้าหมองทางจิตใจ ไม่พ้นจากความทุกข์ไปได้ เพราะปฏิบัติสุขในปัจจุบัน และได้ผลเป็นทุกข์ในอนาคต อัตตakilมกานุโยค คือ การปฏิบัติแบบทรมาณตนเองตามที่ตนนับถือซึ่งยังมีกิเลสเป็นเครื่องร้อยรัดคือสังโยชน์ ย่อมไม่พ้นจากความทุกข์ไปได้ เพราะปฏิบัติทุกข์ในปัจจุบันแล้วมีผลเป็นเป็นทุกข์ในอนาคต เนกขัมมะ คือการออกจากกามหรือออกบวช เพื่อปฏิบัติเข้าหาความจริงในชีวิตและความเป็นไปในสังสารวัฏ และเพื่อดับซึ่งสังสารวัฏ การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมนำความทุกข์มาให้ในปัจจุบัน แต่ผลในอนาคตนั้นย่อมส่งผลถึงความสุขในสุคติภพ เพราะปฏิบัติทุกข์ในปัจจุบัน แล้วมีผลเป็นสุขในอนาคต ฌาน คือการเพ่ง หรือตั้งมั่น และเชื่อมั่นในการปฏิบัติตามเพื่อให้เข้าถึงการบรรลุธรรมต่างๆ เพราะผลจากการตั้งมั่นนั้นจะส่งผลถึงความสุขในการเป็นอยู่ในปัจจุบัน การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมนำความสุขมาให้ในปัจจุบันแล้วมีผลความสุขในอนาคต

หลักจริยธรรมที่ปรากฏในจุฬธัมมสมาทานสูตร หลักทิฐิ คือ ความเห็น ในการสมาทานธรรมนั้นการปฏิบัติต้องมีความเห็น 2 อย่าง (1) มีความเห็นไม่ถูกต้อง คือ มิจฉาทิฐิ เพราะติดกามคุณ กระทำตนให้ลำบาก แล้วปฏิบัติตามนั้นก็ส่งผลเป็นทุกข์ในอนาคตอย่างแน่นอน และ(2) มีความเห็นถูกต้อง คือ สัมมาทิฐิ มีความ

เห็นชอบในทางที่ถูกต้องถูกหลักแล้วปฏิบัติตามก็จะส่งผลให้มีความสุขในอนาคตอย่างแน่นอน หลักศรัทธา คือ ความเชื่อในการปฏิบัตินั้นมี 2 ประเด็น

(1) ความเชื่อโดยไม่มีปัญญา หรือสัทธาญาณวิปยุต การปฏิบัติเช่นนี้เป็นการปฏิบัติแบบสุขในปัจจุบันแล้วมีผลเป็นทุกข์ในอนาคตและปฏิบัติทุกขในปัจจุบันและมีผลเป็นทุกข์ในอนาคต

(2) ความเชื่อโดยมีปัญญาประกอบหรือสัทธาญาณสัมปยุต คือ เป็นสัทธาที่มีเหตุผล มีการใคร่ครวญ คิดครวญอย่างรอบคอบด้วยดี มีการเห็นเป็นมูลฐาน มีการเห็นแจ้งประจักษ์ชัด เข้าใจชัดแจ้ง ไม่หวั่นไหวและเปลี่ยนแปลงได้ยาก การปฏิบัติเช่นนี้เป็นการปฏิบัติแบบทุกขในปัจจุบันแล้วมีผลเป็นสุขในอนาคตและการปฏิบัติสุขในปัจจุบันแล้วมีผลเป็นสุขในอนาคต หลักทวารธรรม คือ หิริและโอตตปปะ มีความหมายว่าเป็นกิริยาอาการที่ละอายและเกรงกลัวต่อบาปทุจริตทั้งปวง ทำให้ผู้มีหิริโอตตปปะเป็นคนดี เป็นคนสะอาด เป็นคนสงบเยือกเย็น เป็นมีคุณธรรม เป็นคุณธรรมจนได้ชื่อว่าเป็นเทพในโลกมนุษย์และเบื้องหน้าโลกสวรรค์ต่อไป ผู้ปฏิบัติของการสมาทานธรรมนั้น แยกออก 2 ประเด็น คือ (1) ปฏิบัติสุขแต่ได้ผลเป็นทุกข์และปฏิบัติเป็นทุกข์และได้ผลเป็นทุกข์ ย่อมมีผลในส่วนของความไม่ละอายและเกรงกลัวต่อการทำบาป เพราะมีผลในอนาคตนั้นลำบากและเป็นทุกข์เรื่อยไป (2) แต่เมื่อปฏิบัติเป็นทุกข์ แต่ได้ผลเป็นสุขและปฏิบัติเป็นสุขและได้ผลเป็นสุข ย่อมมีความเห็นในส่วนของ การละอายหรือเกรงกลัวต่อการทำบาปย่อมส่งผลในอนาคตให้เกิดความสุขหรือความสุขในโลกเบื้อง(สวรรค์)หน้า เพื่อเป็นเทวดาสืบต่อไป

บทสรุป

การวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในจุฬามมสมาทานสูตร สามารถสรุปได้ดังนี้ บุคคลที่สมาทานธรรม 2 ประเภท หมายถึง (1) บรรพชิต (2) คฤหัสถ์ ผลของสมาทาน แบ่ง (1) อบายภูมิ คือ เมื่อปฏิบัติสุขในปัจจุบันแต่มีผลเป็นทุกข์ในอนาคต และปฏิบัติทุกขในปัจจุบัน แล้วมีผลเป็นทุกข์ในอนาคต ย่อมไปสู่ความไม่เจริญและลำบาก (2) สวรรค์ คือ เมื่อปฏิบัติทุกขในปัจจุบัน แล้วมีผลเป็นสุขในอนาคต และเมื่อปฏิบัติสุขในปัจจุบันแล้วมีผลเป็นสุขในอนาคต ย่อมไปสู่ความสุข ความเจริญในที่สุด

วิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในจุฬามมสมาทานสูตร (1) กามสุขัลลิกานุโยค หมายถึง การปฏิบัติแบบลุ่มหลงกามคุณต่างๆ หรือติดอยู่ด้วยกิเลสทั้งหลาย (2) อตถกิลมณานุโยค หมายถึง การปฏิบัติแบบทรมานตนเอง ตามที่ตนนับถือซึ่งยังมีกิเลสเป็นเครื่องร้อยรัดคือสังโยชน์ (3) เนกขัมมะ หมายถึง การออกจากกามหรือออกบวช เพื่อปฏิบัติเข้าหาความจริงในชีวิตและเพื่อดับซึ่งสังสารวัฏ (4) ฌาน หมายถึง การเพ่ง หรือตั้งมั่น และเชื่อมั่นในการปฏิบัติตามเพื่อให้เข้าถึงการบรรลุดูธรรมต่างๆ การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมนำความสุขมาให้ในปัจจุบันแล้วมีผลความสุขในอนาคต

วิเคราะห์หลักจริยธรรมที่เกี่ยวข้องการสมาทานธรรม 1) หลักทิวฐิ หมายถึง ความเห็น ในการสมาทานธรรมนั้นการปฏิบัติต้องมี 2 อย่าง (1) มีความเห็นไม่ถูกต้อง คือ มิจฉาทิวฐิ เพราะติดกามคุณ กระทำตนให้ลำบาก ส่งผลเป็นทุกข์ในอนาคต และ (2) มีความเห็นถูกต้อง คือ สัมมาทิวฐิ มีความเห็นชอบในทางที่ถูกต้องถูกหลักแล้วปฏิบัติตามก็จะส่งผลให้มีความสุขในอนาคต (2) หลักศรัทธา หมายถึง ความเชื่อในการปฏิบัติมี 2 ประเด็น (1) ความเชื่อโดยไม่มีปัญญา หรือสัทธาญาณวิปยุต การปฏิบัติเช่นนี้เป็นการปฏิบัติแบบสุขในปัจจุบันแล้วมีผลเป็นทุกข์ในอนาคตและปฏิบัติทุกขในปัจจุบันและมีผลเป็นทุกข์ในอนาคต (2) ความเชื่อโดยมีปัญญาประกอบหรือสัทธาญาณสัมปยุต คือ เป็นสัทธาที่มีเหตุผล มีการใคร่ครวญ คิดครวญอย่างรอบคอบด้วยดี มีการเห็นเป็นมูลฐาน มีการเห็นแจ้งประจักษ์ชัด เข้าใจชัดแจ้ง ไม่หวั่นไหวและเปลี่ยนแปลงได้ยาก การปฏิบัติเช่นนี้เป็นการปฏิบัติแบบทุกขในปัจจุบันแล้วมีผลเป็นสุขในอนาคตและการปฏิบัติสุขในปัจจุบันแล้วมีผลเป็นสุขในอนาคต

2) หลักทวารธรรม คือ หิริและโอตตปปะ เป็นกิริยาอาการที่ละอายและเกรงกลัวต่อบาปทุจริตทั้งปวง ทำให้ผู้มีหิริโอตตปปะเป็นคนดี เป็นคนสะอาด เป็นคนสงบเยือกเย็น เป็นมีคุณธรรม เป็นคุณธรรมจนได้ชื่อว่าเป็นเทพ

ในโลกมนุษย์และเบื้องหน้าโลกสวรรค์ต่อไป ดังนั้นผู้ปฏิบัติของการสมาทานธรรมนั้น แยกออก 2 ประเด็น คือ (1) ปฏิบัติสุขแต่ได้ผลเป็นทุกข์และปฏิบัติเป็นทุกข์และได้ผลเป็นทุกข์ ย่อมมีผลในส่วนของความไม่ละอายและเกรงกลัวต่อการทำบาป มีผลในอนาคตนั้นลำบากและเป็นทุกข์เรื่อยไป (2) แต่เมื่อปฏิบัติเป็นทุกข์ แต่ได้ผลเป็นสุขและปฏิบัติเป็นสุขและได้ผลเป็นสุข ย่อมมีความเห็นในส่วนของการละอายหรือเกรงกลัวต่อการทำบาปย่อมส่งผลในอนาคตให้เกิดความสุขหรือความสุขในโลกเบื้อง(สวรรค์)หน้าเพื่อเป็นเทวดาสืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- พระครูสังวรสมาธิวัตร (ประเดิม โกมล). (2522). คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมปิฎก เล่ม 3 ภาครูป นิพพาน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แผนกเรียนพระไตรปิฎก วัดเพลงวิปัสสนา.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ฉบับคำวัด. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2546). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยายความ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2528). คู่มือการศึกษาหลักสูตรจุฬารามิทธิกะโท. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2540). พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2534). ความคิดทางจริยศาสตร์ของพุทธศาสนา Ethics in Buddhist Perspective. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

